

Prikaz stanja poduzetništva u šumarstvu srednje i istočne Europe

Mario Šporčić, Ivan Martinić, Matija Landekić, Marko Lovrić, Morana Svakidan

Nacrtak – Abstract

U radu se prikazuju novije spoznaje i kretanja u poduzetništvu u europskom šumarstvu. Pregled iskustava, primjera i stanja šumarskoga poduzetništva u zemljama srednje i istočne Europe obuhvaćao je karakteristike poduzetnika i njihovih udruženja, osnovne značajke njihova rada, programe uvježbavanja i izobrazbe, stanje sigurnosti i zaštite zdravlja, uvjete i ograničenja u pružanju usluga u šumarstvu i sl. Uvid u navedene aspekte poduzetništva doprinos je poznavanju stanja izvođenja šumskih radova u Europi. Izdvojeni modeli i iskustva pritom su prilog promišljanju uloge i značenja privatnih izvoditelja šumskih radova te korisne podloge za unapređivanje poduzetništva u hrvatskom šumarstvu. Kao primjer razvijenoga poduzetništva obrađeni su privatni šumarski sektor i šumarska poduzeća u Njemačkoj i Finskoj. Primjeri lošega općega stanja u šumarskom poduzetništvu predstavljani su prikazom situacije u zemljama slabije razvijenoga šumarstva, Poljske, Bugarske i Latvije.

Ključne riječi: šumarstvo, šumski rad, izvoditelji šumskih radova, poduzetništvo, Europa

1. Uvod – Introduction

Početak 1970-ih godina sa značajnim razvojem napredne šumarske mehanizacije i postupnim odvajanjem sporednih od glavnih šumarskih djelatnosti u šumarstvu je cijele Europe donio niz radikalnih strukturalnih promjena. Takav *novi* način poslovanja značio je, među ostalim, i drastični pad broja izravno zaposlenih radnika i broja radnih sredstava pri šumarskim upravama i poduzećima kojima je povjerenost gospodarenje šumama u pojedinim državama. Istodobno je promjene obilježila i nagla pojava izvoditelja koji su pružali uslugu obavljanja šumskih radova. Zbog toga su u mnogim zemljama samostalni izvoditelji postali okosnica u eksploataciji šuma, a broj radnika i radnih sredstava za iste poslove u šumarskim je poduzećima višestruko smanjen.

U tom su kontekstu zadnjih 10 – 15 godina provedena brojna istraživanja i rasprave o pružanju usluga u šumarstvu. Tako, na primjer, Košir i dr. (1996) istražuju kriterije za ocjenjivanje kakvoće izvoditelja šumskih radova u Sloveniji. Mäkinen (1997) istražuje čimbenike o kojima ovisi uspješnost izvoditelja radova šumskim strojevima (u prvom redu forvarde-rom i harvesterom) u Finskoj. Martinić (1998) istražuje oblike i značajke domaćih izvoditelja šumskih radova. Kastenzholz (2002) istražuje zakonske i for-

malne preduvjete za davanje šumarskih usluga u više europskih zemalja. Šporčić (2004, 2005) istražuje stanje i profil neovisnih šumarskih poduzetnika u Hrvatskoj te prikazuje značajke poduzetništva u izvođenju šumskih radova u Europi.

Brojni literaturno dostupni izvori vezani uz problematiku poduzetništva u šumarstvu obuhvaćaju širok spektar pitanja kao što su: osnovne značajke i oblici organiziranja izvoditelja, karakteristike njihova rada i modeli udruživanja, kvalifikacije i kriteriji za izvođenje radova, uvježbavanje i izobrazba, stanje sigurnosti i zaštite zdravlja radnika, utjecaj certifikacije šuma na izvoditelje i dr.

Ista su pitanja dijelom istražena u ovom radu kojemu je cilj bio prikazati novije spoznaje i razvoj stanja poduzetništva u šumarstvu u Europi. Pregled iskustava, primjera i stanja šumarskoga poduzetništva pritom je napravljen na osnovi pretraživanja dostupnih inozemnih i domaćih izvora.

1.1 Uloga i značenje šumarskih poduzetnika – Role and importance of forestry contractors

Poduzetništvo je u šumarstvu danas uobičajen model obavljanja šumskih operacija širom svijeta. Angažiranje uslužnih izvoditelja šumskih radova i prijelaz na ugovorni rad donosi mnoge prednosti. To najčešće znači veću fleksibilnost i bolji financijski re-

zultat, a moguće je i kvalitetnije obavljanje radova radi specijalizacije izvođitelja. Ustupanjem radova najpovoljnijemu izvođitelju smanjuju se proizvodni troškovi u ukupnom troškovnom lancu te šumovlasnik/posjednik – naručitelj radova može uz jednaku prodajnu cijenu drvnih sortimenata računati na veću zaradu. Međutim, slabije su strane ugovornoga rada nedostatak investicija u opremu i osposobljavanje, upitna stručna razina izvođenja radova, niska razina sigurnosti, upitna djelotvornost zaštite zdravlja radnika, nedjelotvorna inspekcija rada i dr.

Bez obzira na brojne teškoće u poslovanju, nelojalnu konkurenciju i dampinške cijene, kratkoročne ugovore, promjenjiv obujam posla, ekonomsku ovisnost o šumarskim upravama/poduzećima koja dodjeljuju posao i sl., poduzetnici imaju značajnu ulogu u izvođenju radova u šumama. Uvažavajući sve veći obujam poslova koji obavljaju u različitim šumskim radovima, privatni su izvođitelji postali važna karika između šumovlasnika i drvne industrije te su danas u svijetu nezaobilazan čimbenik u gospodarenju šumama.

2. Metode i ciljevi – *Methods and goals*

Pregled inozemnih modela i iskustava sastavljen je na osnovi dostupnih domaćih i stranih literaturnih izvora među kojima kao glavni izvor treba navesti rezultate istraživačkoga projekta Europske komisije (PROFOREST¹). Projekt PROFOREST je usmjeren na zaštitu i očuvanje šumskih resursa središnje Europe, a jedno od značajnijih područja bavljenja je stanje i položaj šumarskih poduzetnika u zemljama središnje i istočne Europe. U okviru projekta održano je 2006. godine i međunarodno savjetovanje o šumarskim poduzetnicima u središnjoj i istočnoj Europi (*Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute-FRI*, Varšava 2006). Proučavanje Zbornika sa savjetovanja i ostala istraživanja (pretraživanje relevantnih *online* baza podataka, dosadašnjih istraživanja i mrežnih stranica značajnih šumarskih institucija) provedena su za potrebe izrade diplomskoga rada iz kolegija »Organizacija proizvodnje u šumarstvu« na Šumarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Svaki-dan 2009). U ovom se članku daje skraćeni prikaz navedenoga rada i provedenih istraživanja.

Cilj je rada prikazati značajke poduzetništva u izvođenju šumskih radova u nekoliko europskih država. Uvid u neke aspekte poduzetništva prinos je poznavanju stanja izvođenja šumskih radova u Europi. Imajući na umu značajnu prisutnost privatnih izvođitelja radova i u hrvatskom šumarstvu, smatralo se korisnim domaćoj znanstvenoj i stručnoj javnosti pružiti objedinjenu informaciju o poduzetništvu kao nezaobilaznom čimbeniku u šumarstvu u Europi. Namjera je pritom pozitivnim modelima i iskustvima pružiti korisne podloge za razvoj i unapređenje poduzetništva u hrvatskom šumarstvu. Istodobno se u radu naglašava važnost poduzetništva u suvremenom gospodarenju šumama i ističe potreba daljnjih obuhvatnih istraživanja poduzetništva kako u svjetskom i europskom tako i u hrvatskom šumarstvu.

3. Rezultati – *Results*

Rad se privatnih šumarskih poduzeća u svakoj zemlji pokreće zbog potrebe za većom učinkovitosti u obavljanju šumskih radova i gospodarenju šumama. Pritom se u zemljama razvijene tržišne ekonomije gdje prevladavaju privatni sektor i privatni šumovlasnici pitanja i problemi javljaju zbog novonastalih uvjeta globalizacije i snažne međunarodne konkurencije. S druge strane, u manje razvijenim zemljama koje još grade svoja tržišta glavni su problem odgovori na mnoga temeljna pitanja u vezi s položajem i razvojem privatnoga poduzetništva u šumarstvu.

Pozitivni primjeri privatnoga sektora mogu se naći u šumarstvu Njemačke i Finske u kojima su privatna poduzeća dosegla određeni standard i kakvoću. U Latviji i Bugarskoj pak razvoj privatnoga sektora nalazi se u ranim fazama i značajno ovisi o državnoj potpori privatnomu poduzetništvu. Između tih dviju razina postoji i treća skupina zemalja u razvoju, kao što je Poljska i njezin privatni sektor koji je poznat po velikim količinama proizvodnje, velikom broju zaposlenih, ali i velikim troškovima te malo zaradi šumarskih poduzetnika.

U nastavku rada prikazat će se nalazi istraživanja stanja poduzetništva u pojedinim europskim zemljama.

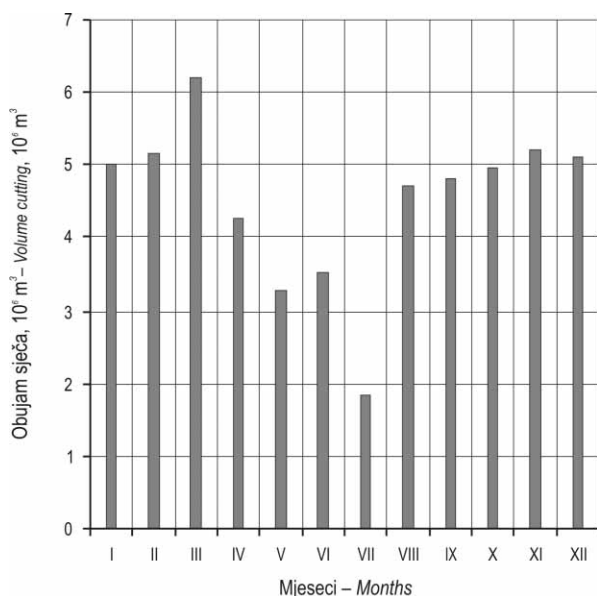
¹ Europska komisija je 17. srpnja 2002. godine, u sklopu 5. okvirnog programa: Kvaliteta života i upravljanje obnovljivim resursima (*Quality of Life and Management of Living Resources*) službeno odobrila projekt PROFOREST usmjeren na razvoj zajedničkog europskog istraživačkog prostora na području zaštite i unapređenja šumskih resursa u središnjoj Europi. PROFOREST centar izvrsnosti pri Šumarskom istraživačkom institutu u Varšavi obuhvaća tim znanstvenika iz različitih odjela instituta koji rade na uspostavi mreže međunarodne suradnje, zajedničkih istraživačkih aktivnosti i edukacije, sve s ciljem unapređenja šumarske znanosti povezano sa zaštitom šumskih resursa u Europu. Projekt se sastoji od 9 radnih paketa sa 38 projektnih akcija.

3.1 Šumarsko poduzetništvo u Finskoj – *Forestry contractors in Finland*

Šume i šumarstvo tradicionalno su bile kralježnica finske ekonomije. Šumarstvo sudjeluje s 10 % u BDP-u, s 30 % u industrijskoj proizvodnji i čini 40 % prihoda od izvoza (izvor: *Cuntry Card Finland*). Finsko je šumarstvo poznato po naglašenom razvoju napredne šumarske mehanizacije koji je započeo šezdesetih godina. Već desetak godina poslije strojevi su zamijenili sjekače koji su dotad ručno obarali stabla i izrađivali sortimente. Poljoprivredni traktori i ručne pile ustupaju mjesto forvarderima i harvesterima koji masovno ulaze u uporabu (Rummukainen i Tikakoski 2006).

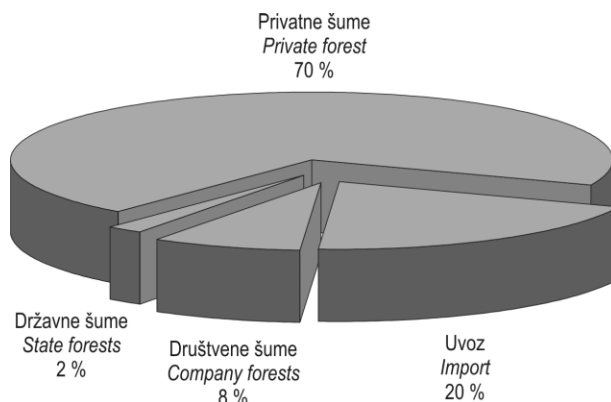
Opći su uvjeti rada povoljni za mehaniziranu sječu – uglavnom relativno mala crnogorica i većinom ravan teren. Sječa se današnjim postupcima i strojevima može obavljati samo kada je tlo smrznuto, što utječe na izrazitu sezonalnost radova. Isto pokazuje i broj harvesteri i forvardera koji se koriste u glavnoj sezoni (u siječnju) i u vrijeme manjega intenziteta sječa (svibanj). U siječnju je u primjeni 33 % više harvesteri od godišnjega prosjeka koji iznosi 1500 strojeva (*Finnish Statistical ...*, 2007). Forvardera je u tom razdoblju za 38 % više od prosječnih 1600 strojeva na pridobivanju drva godišnje.

U razvoju strojeva prisutna su dva trenda. To su sofisticirani i skupi strojevi opremljeni npr. automatskim dizalicama i automatiziranim ocjenjivačima kakvoće sortimenata te jednostavniji i jeftiniji strojevi

Slika 1. Prikaz obujma sječa u finskim šumama po mjesecima (Finska statistika ..., 2007)

Fig. 1 Display of volume cutting in Finland forests by months (*Finnish Statistical ...*, 2007)

Slika 2. Podrijetlo drva na finskom tržištu (izvor: *Cuntry Card Finland*)

Fig. 2 Origin of wood in Finland market (source: *Cuntry Card Finland*)

vi – primjerice bageri za sadnju ljeti i za sječu zimi. Procjenjuje se da će do 2010. godine mehanizacija poslova u šumarstvu doseći čak 98 % (Rummukainen i Tikakoski 2006).

Finska godišnje uvozi gotovo 20 mil. m³ neobrađenoga drva, većinu iz Rusije. Oko 315 000 privatnih neindustrijskih vlasnika posjeduje oko 57 % šumskog zemljišta, država ima 37 %, a ostali vlasnici posjeduju 8 % šuma i šumskog zemljišta. Tri svjetske multiproaktivne kompanije kupuju više od dvije trećine neobrađenoga drva. Ostatak kupuju mala i srednja poduzeća, uglavnom pilane. Uobičajeni drveni obujam za sječu i izvoz u privatnim šumama na jednom radilištu je 300 – 500 m³ na površini od 2 do 3 ha. U šumama koje su u vlasništvu države ili kompanija obujam sječe na jednom radilištu iznosi 1000 – 1300 m³ (Rummukainen i Tikakoski 2006).

3.1.1 Strojna šumarska poduzeća – *Forest machine enterprises*

U Finskoj postoji oko 1300 strojnih šumarskih poduzeća (*Forest machine enterprises*) koja pružaju uslugu mehanizirane sječe i izrade. Njihov je glavni zadatak sječa i transport neobrađenoga drva, a manji

Tablica 1. Broj zaposlenih u šumarskim strojnim poduzećima (Puu-ja ... 2002)

Table 1 Number of employees in forest machine enterprises (Puu-ja ... 2002)

Broj zaposlenika Number of employees	Broj kompanija, % Number of enterprises, %
samo 1 - just 1	29
od 2 do 4 - from 2 to 4	48
od 5 do 9 - from 5 to 9	17
od 10 do 20 - from 10 to 20	5
više od 21 - more than 21	1

broj obavlja pripremu tla i sadnju. Također su zabilježeni i pokušaji nekih poduzeća da pokriju cijeli lanac pridobivanja drva, od sadnje do prerade. Nedostatak sinergije i strojeva međutim nije omogućio ostvarenje toga procesa (Rummukainen i Tikakoski 2006).

Šumarska strojna poduzeća u Finskoj su još uvijek prilično mala, s prosjekom od 3,3 zaposlenika (Puu-ja... 2002). Najveći dio poduzeća (njih 48 %) ima 2–4 zaposlenika, a samo 1 % više od 21 zaposlenoga radnika (tablica 1).

Cijenu rada i količinu drva koju trebaju osigurati šumarska poduzeća ugovaraju izravno s kupcem drva. Kupac pritom može zahtijevati određeni tip strojeva te poseban način razmjeravanja i transporta. Poduzeća za izvođenje radova odabiru se nadmetanjem. Pri ugovaranju radova osim cijene posla velika se važnost pridaje i kakvoći rada te pouzdanosti izvoditelja. Cijene radova na sječi i pridobivanju drva gotovo da se nisu mijenjale u posljednjih 20 godina. Tek su posljednjih nekoliko godina malo porasle zbog cijene ulja i viših troškova rada. Cijena drva na panju je visoka, a mehanizirana poduzeća pritom ne ostvaruju veliku zaradu. Otprilike ih četvrtina posluje s gubitkom, a pojedina su bankrotirala i prestala poslovati. Pritom je prisutan i snažan pritisak konkurencije iz drugih zemalja (Rummukainen i Tikakoski 2006).

Jedna je studija upozorila na veliku potrebu za rukovateljima strojevima. Naime, zaposlenici su šumarskih strojnih poduzeća uglavnom iz poljoprivrednih područja i/ili manjih gradova, a svake godine ih 6–10 % napušta posao rukovatelja strojevima i odlazi iz takvih poduzeća (Rummukainen i Tikakoski 2006). Glavni je razlog napuštanja posla mogući pronalazak boljega zaposlenja i naglašeno nepovoljna sezonalnost u radovima odnosno zapošljavanju. Pitanje je zdravlja također bitan čimbenik u promjeni profesije. Radni dani u sezoni veoma su dugi, a rad je vikendom također vrlo čest. Radni su uvjeti pritom teški i fizički i psihički.

U nastojanjima za zadržavanjem radnika primjenjuju se različite mjere (liječnički pregledi, treninzi...), među kojima se naglašava važnost motiviranosti i komunikacije. Važnost izobrazbe i osposobljavanja radnika i poduzetnika također je sastavni dio slike šumarskoga poduzetništva u Finskoj. Što se izobrazbe rukovatelja strojevima tiče, oko 50 % ih je položilo stručni ispit na šumarskom fakultetu, a 15–20 % ih je prošlo tečaj za upravljanje strojevima (Tikakoski 2005). Ostatak ima strukovno i osnovno obrazovanje. Studij za rukovatelja šumarskim strojevima traje tri godine, a uključuje i 20 tjedana praktičnoga rada. Posebno su razvijeni i ustrojeni programi treninga za odrasle. U 2005. godini oko stotinjak odraslih osoba prošlo je kolegije za upravljanje strojevi-

ma (Kittamaa 2005). Značajni su naponi pritom uloženi u otkrivanje i utvrđivanje najboljih načina kako motivirati radnike, studente i ostale uključene, koliko je praktičnoga rada potrebno u osposobljavanju te kako održati najbolje kontakte između fakulteta, šumarskih uprava i šumarskih strojnih poduzeća.

Proizvođači strojeva za šumarska poduzeća organiziraju tečajeve koji traju nekoliko dana. Također se organiziraju predavanja za grupe rukovatelja o posebnim temama kao što su tehnologija, transferi podataka, instrumenti razmjeravanja i održavanje strojeva. Simulatori šumarskih strojeva aktivno se koriste na svim razinama izobrazbe. Brojni su kolegiji za poduzetnike i rukovoditelje na teme kao što su certificiranje šuma, nove potrebe za rukovođenjem, kakvoća drva i transfer informacija (Rummukainen i Tikakoski 2006).

Kao značajnu stručnu asocijaciju u Finskoj treba istaknuti »Udruženje finskih šumarskih i građevinskih poduzetnika« (*Finnish Forestry and Earth Moving Contractors*) osnovanu 1969. godine. Udruga ukupno broji otprilike 2500 članova među kojima oko 1250 šumarskih poduzeća koja ukupno u posjedu imaju 1500 harvestera i 1700 forvardera, 100 strojeva za pripremu tla i 30 strojeva za sadnju drveća i koja zapošljavaju oko 3500 radnika/rukovatelja strojevima. Prosječna starost poduzetnika pritom je 50 godina (Rummukainen i Tikakoski 2006). Udruženje zastupa interese strojnih poduzeća, pruža određene usluge te ih predstavlja pri donošenju odluka. Također za članove provodi programe usavršavanja i organizira slobodne aktivnosti (ekskurzije, sport i sl.).

3.1.2 Buduće mogućnosti i prijetnje – *Future opportunities and threats*

Šumarska strojna poduzeća svoje usluge prodaju velikim poduzećima, koja kupujući drvo zapravo odlučuju o obujmu posla i razini zaposlenosti privatnih izvoditelja. Kako bi bili u stanju podnijeti jaku stranu konkurenciju i nagle promjene na tržištu, nužno je da unaprjeđuju svoje poslovanje, proširuju znanja o novim tehnikama i tehnologijama, smanjuju izrazitu sezonalnost posla, povezuju se sa stranim i domaćim poduzećima te stvaraju veze kako bi protok novih informacija i znanja i razmjena iskustava bili što brži i lakši. Ubrzane klimatske promjene i smanjenje količine nafte i ruda nose povećanje vrijednosti drva te se zbog toga u poslovanju u šumarstvu mogu očekivati pozitivne promjene (Rummukainen i Tikakoski 2006).

3.2 Šumarsko poduzetništvo u Njemačkoj – *Forestry contractors in Germany*

U Njemačkoj šume pokrivaju oko 11 075 799 ha površine (35,5 %), od čega je približno 65 % šumske

površine u privatnom vlasništvu s prosječnom veličinom posjeda od 7,7 ha. 98 % šumoposjednika ima posjed manji od 50 ha. Ukupno se godišnje siječe oko 50 mil. m³, a od toga oko 21 mil. m³ u privatnim šumama (Brogt i Kastenholz 2006). Šumarski sektor zapošljava približno 1 milijun osoba u Njemačkoj, sudjeluje s 3 % u BDP-u i većina je šumskih aktivnosti eksternalizirana na približno 7300 kooperanata (izvor: *Forest owners' cooperatives in Germany*).

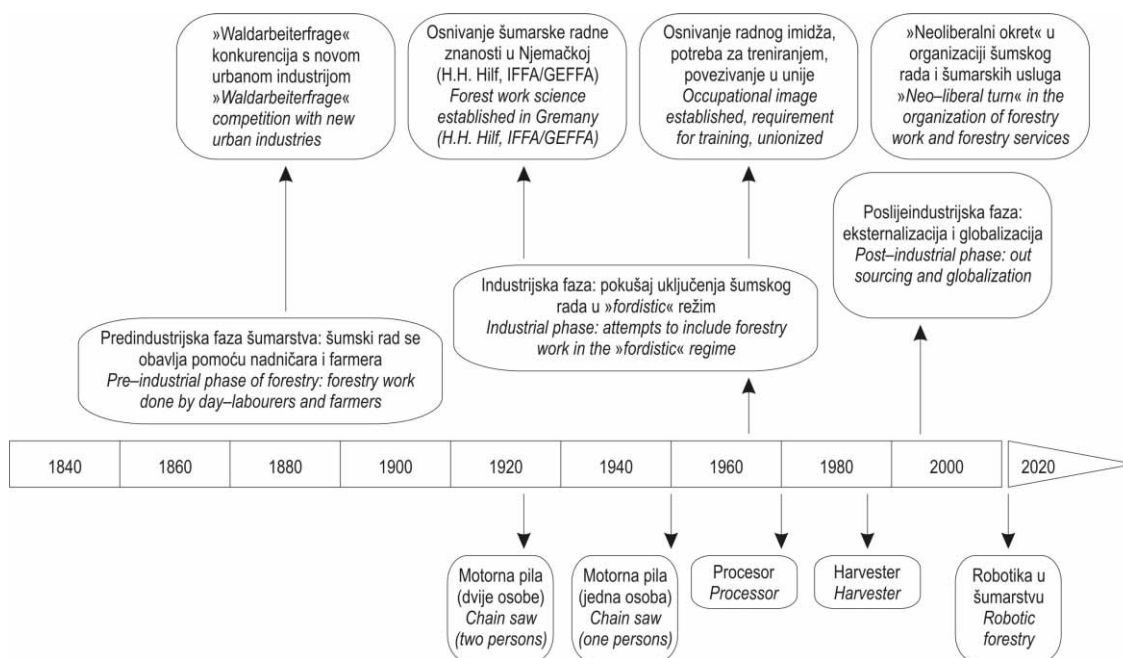
Posljednjih su se nekoliko desetljeća gospodarstvo, političke prilike i društveni okviri u Njemačkoj brzo mijenjali i pritom značajno utjecali na šumarstvo. Globalizacija tržišta drva, preustroj državnih šuma i tehnološki napredak doveli su do značajnih promjena u šumarskom poduzetništvu u Njemačkoj. Od sezonskoga posla i dodatnoga prihoda za ratare ugovorni rad u šumarstvu i uslužno izvođenje radova uz primjenu forvardera i harvester postali su domena poduzeća orijentiranih na mehaniziranu sječu (Brogt i Kastenholz 2006). Slika 3 daje prikaz povijesnoga razvoja organizacije šumarskoga rada u Njemačkoj s naglaskom na globalizaciju i eksternalizaciju radova u šumarskom sektoru krajem 20 stoljeća.

U današnjoj Njemačkoj uslužni izvođači radova postaju sve važnija radna snaga u šumarstvu, no tek su se nedavno pojavili podaci o njihovoj uspješnosti i učinkovitosti. Procjenjuje se da postoji oko 7300 šumarskih poduzeća od kojih gotovo polovica ima do pet zaposlenika (uključujući i vlasnika). U nekoliko saveznih država čak 70 – 90 % poduzeća čini samo

jedna osoba (Brogt i Westermayer 2005). Formiranje velikih poduzeća dosada nije bilo često, no s potrebom za sve većim kapacitetima sječe javila se i potreba za okrupnjavanjem malih poduzeća. Globalizacija tržišta drvom i napredak tehnologije traže izvođače sposobne za obavljanja poslova većega obujma. Potrebna ulaganja u mehanizaciju pritom su vrlo velika i predstavljaju rizičnu investiciju. S druge strane, da bi opstala, mala poduzeća moraju pronaći usku tržišnu nišu, što nije jednostavno, a najčešće je i manje profitabilno. Stagniranje cijene rada i rast cijena goriva i osiguranja stvara dodatni pritisak na poduzetnike. Oni pritom nastoje izbjeći svaki poslovni rizik i/ili produljuju radno vrijeme i radni tjedan (osobito oni koji su uložili u sofisticiranu mehanizaciju).

Privatni šumoposjednici organizirani su u »Federaciji njemačkih šumoposjednika« (*Federation of German Forest Owners' Associations*). Šumske radove u njihovim šumama obavljaju šumarski poduzetnici odnosno njihovi lokalni kooperanti. Osnovni su zadaci kooperanata pritom:

- ⇒ koordinacija šumskim radovima i prodajom drva
- ⇒ obnova, njega i zaštita
- ⇒ izgradnja i održavanje šumskih cesta
- ⇒ kupnja i uporaba šumske opreme
- ⇒ pridobivanje i izvlačenje drva
- ⇒ kupnja sadnica i drugoga materijala
- ⇒ participacija i organizacija projekata podrške

Slika 3. Tri faze organizacije šumskoga rada u Njemačkoj (Westermayer 2006)

Fig. 3 Three phases of organization of forestry work in Germany (Westermayer 2006)

⇒ pomoć i savjeti – postoje različiti modeli savjetodavnih službi i njihove suradnje s kooperantima.

Uzevši u obzir sadašnju situaciju, može se pretpostaviti da će uslužni izvođači šumskih radova u Njemačkoj uglavnom ostati mala poduzeća snažno povezana s lokalnim tržištem. To može predstavljati i snagu i slabost jer to nije »pravilo« globalnoga tržišta, ali se na taj način ostvaruje blizak odnos s postojećim kupcima. Da bi započeo novi razvoj, potrebno je pomiriti tradicionalne vrijednosti s razvojem tržišta, a da se pritom ne izgube poduzetničke navike, stavovi i vrijednosti. Kako bi se mogli nositi s rastućim izazovima, poduzetnici trebaju preispitati svoje ciljeve te razvijati napredne poslovne strategije i alternativne modele poslovanja (Brogt i Kastenholz 2006).

3.3 Šumarsko poduzetništvo u Poljskoj – *Forestry contractors in Poland*

U Poljskoj šume i šumska zemljišta pokrivaju 3,8 mil. ha površine, od toga se 83,2 % odnosi na državne, a 16,8 % na privatne šume. Poduzeće koje gospodari državnim šumama 1991. godine postavilo je smjernice za privatizaciju šumarskih radova. Poduzetništvo se pritom razvijalo iz dvaju razloga: prvi je inicijativa onih koji žele vlastita poduzeća, a drugi je rezultat pritiska na radnike da napuste državno i osnuju vlastita poduzeća. Zbog tih se okolnosti pojavio velik broj malih poduzetnika koji zapošljavaju do pet ljudi (Kocel i Jodlowski 2006).

U posljednjih petnaestak godina udio ugovornoga rada u šumarstvu povećan je s nule na 75 % (Kastenholz 2002). Danas privatni izvođači radova u Poljskoj posijeku 95 – 97 % od ukupno posječene količine drva u državnim šumama te određenu količinu u privatnim (Kocel i Jodlowski 2006). Procjenjuje se da ukupan broj privatnih poduzeća za šumske radove iznosi oko 8000. Otprilike polovica ih zapošljava samo jednoga zaposlenika, 3004 poduzeća zapošljava 2 – 5 radnika, a samo 2 poduzeća imaju više od 50 radnika (tablica 2).

Izvođači su 1992. godine osnovali Poljsko društvo šumarskih poduzetnika. Danas društvo broji više od 260 članova te ima urede u gotovo svim područnim šumarskim upravama. Osnovni su ciljevi

vi društva zastupanja interesa šumarskih poduzetnika, organiziranje raznih oblika potpora, promicanje modernih tehnologija i povećanje svijesti o sigurnosti na radu. Iako se na ostvarenju postavljenih ciljeva radi već više od deset godina, nisu svi ostvareni. Primjerice, prikladnost se radnih uvjeta i dalje zanemaruje. Odgovornost za sigurnost na radu, pa i dužinu radnoga vremena prebačena je na samoga vlasnika poduzeća. Isto tako propisi koji se odnose na najnižu cijenu rada često se iskorištavaju u korist naručitelja radova. Takvo okruženje potiče sezonalnost i kratkotrajnu zaposlenost, brojne nepravilnosti u radu i nelegalnu zaposlenost (Kubiak 2006).

U suradnji s predstavnicima šumarske znanosti i struke društvo je 2003. godine donijelo »Licencirana načela za davatelje usluga u glavnim sektorima šumskoga gospodarenja« (*Licensing principles for service providers in the main sectors of forestry management*). Svrha je licenciranja identificirati one poduzetnike koji predstavljaju davatelje visoko kvalitetnih usluga, uzimajući u obzir zahtjeve okoliša i specifičnosti šumarske djelatnosti (Kubiak 2006).

3.3.1 Poljska iskustva s licenciranjem izvođača radova u šumarstvu – *Poland experiences with licensing private forestry enterprises*

Začetnik je ideje o licenciranju izvođača šumskih radova Poljsko društvo šumarskih poduzetnika. Cilj je licenciranja izdvojiti poduzeća koja mogu jamčiti višu razinu usluge. Licencija se izdaje na razdoblje od pet godina za jedan ili više segmenata šumskoga gospodarenja: uzgajanje šuma, upravljanje šumama i iskorištavanje šuma. Poduzetnici koji su nositelji licencije mogu očekivati povlašteni tretman pri sklapanju ugovora, mogućnost potpisivanja višegodišnjih ugovora i lakši dolazak do sredstava za ulaganje (Wiesik 2006). U postupak dobivanja licencije mogu se prijaviti poduzeća koja zadovoljavaju ove uvjete:

- ⇒ uzastopan rad od najmanje tri godine (u području za koju traže certifikaciju)
- ⇒ vlasnik ili zastupnik ima barem srednju stručnu spremu (šumarsku ili srodnu)
- ⇒ ima barem pet stalnih zaposlenika i posjeduje odgovarajuću opremu za izvođenje radova

Tablica 2. Struktura zaposlenika u privatnim poduzećima (izvor: Šumarski istraživački institut)

Table 2 Structure of employees in private companies (source: Forest Research Institute)

	Broj poduzeća sa zaposlenima na puno radno vrijeme - Number of companies with employees working full hours							
Zaposlenici - Employees, N	1	2 - 5	6 - 10	11 - 15	16 - 20	21 - 25	26 - 50	> 50
Poduzeća - Companies, N	3287	3004	796	216	114	55	65	2
Poduzeća - Companies, %	43,59	39,85	10,56	2,87	1,51	0,73	0,86	0,03

⇒ u pojedinom šumskom okrugu obavljaju najmanje 20 % obujma posla koji je predmetom certifikacije.

Broj poduzeća koja zadovoljavaju navedene uvjete nije veći od 1700 (oko 23 %). Mali broj poduzeća koja ispunjavaju postavljene uvjete značajnim su dijelom posljedica dosadašnje, uobičajene prakse ugovaranja radova i dodjele poslova. Naime, protivno službenomu nadmetanju koje nalaže Zakon o javnoj nabavi, većina šumarskih uprava pokušava nastaviti poslovanje s poduzećima s kojima su ranije radili i na koja su takoreći navikli. U takvim okolnostima ni mala ni velika poduzeća ne vide potrebu za licencijom.

Sam proces licenciranja teče veoma sporo, a među glavnim čimbenicima koji ga ometaju Wiesik (2006) izdvaja:

- ⇒ nedostatak općega interesa za procjenu kakvoće rada šumarskih poduzetnika
- ⇒ nedostatak interesa samih poduzeća za promocijom kakvoće svojega rada
- ⇒ pravila licenciranja nisu dovoljno dobro sročena
- ⇒ odredbe Zakona o javnoj nabavi nisu potpuno prilagođene šumarskoj djelatnosti.

3.4 Šumarski poduzetnici u Bugarskoj – *Forestry contractors in Bulgaria*

U Bugarskoj se šume prostiru na 34 % površine. U posljednjih 35 godina površina je šumskoga zemljišta s 3,6 mil. ha povećana na 3,9 mil. ha. Više od 80 % šuma je u državnom vlasništvu s tim da treba spomenuti započeti proces denacionalizacije, tj. vraćanja šuma iz državnoga u privatno vlasništvo.

Broj je privatnih izvoditelja šumskih radova u Bugarskoj u porastu. Procjenjuje se da je u izvođenje šumskih radova uključeno više od 1200 poduzetnika. U 2004. godini svaka poduzetnička jedinica prosječno je zapošljavala 22 radnika (tablica 3). Također je uveden sustav registracije privatnih poduzeća koja najčešće obavljaju sječu drva, iako su registrirana za više aktivnosti.

Šumarski su poduzetnici u Bugarskoj udruženi u različite stručne organizacije. Najveća je od njih BULPROFOR osnovana 2000. godine. BULPROFOR

danas broji 150 šumarskih savjetnika i poduzetnika, a kao glavne probleme u razvoju poduzetničkoga šumarskoga sektora definira sljedeće:

- ⇒ preliberalni registracijski režim
  - mnoga poduzeća sudjeluju na nadmetanjima, a nakon toga njihovo djelovanje prestaje (jednokratni angažman i kratkotrajna zainteresiranost za rad u šumarstvu)
  - jedan stručnjak / šumar zaposlen u više poduzeća
- ⇒ brojne nepravilnosti u postupku ugovaranja radova između države i poduzetnika prisutne bez obzira na obveze propisane zakonom
- ⇒ država preferira velike poduzetnike (>50 000 m³ drva) često poslujući s njima po povlaštenim cijenama
- ⇒ sjećom privatnih šuma bave se neprofesionalna poduzeća koja obavljaju poslove bez ugovora i pritom čine mnogobrojne prekršaje.

Sve nabrojeno rezultat je ponajprije slabe kontrole i nedostatka jasnih pravila te nepoštivanje postojećih. Pravila se u poslovanju stalno mijenjaju, a često ih se ne pridržava ni sama država kao najveći vlasnik šuma i naručitelj radova odnosno glavni poslodavac. Visoki troškovi u radu poduzetnika ne ostavljaju dovoljno novca za ulaganje u nove tehnologije i opremu koja je prosječno starija od deset godina. Sve dok se ne uspostave jasna pravila, obveze i odgovornosti, Bugarska na europskom tržištu rada u šumarstvu neće biti dovoljno konkurentna.

3.5 Šumarsko poduzetništvo u Latviji – *Forestry contractors in Latvia*

U Latviji šume pokrivaju 45 % površine, od čega je 49,9 % šuma pod državnom upravom, a privatni vlasnici posjeduju 50,1 % šuma. Stvaranje mreže privatnih poduzetnika u šumarstvu je započelo sredinom 90-ih godina. Potreba za poduzetnicima javila se kada su šumovlasnici trebali procijeniti vrijednost svoga posjeda. Da bi im se u tome pomoglo, osnovano je nekoliko poduzeća koja su se bavila inventurom šuma i izradom plana gospodarenja za privatne šume. Nakon ostvarivanja prava vlasništva nad šumama vlasnici su se počeli baviti upravljačkim ak-

Tablica 3. Broj zaposlenih i godišnji prihod poduzeća prema veličini poduzeća (Stefanov 2006)

Table 3 Number of employees and annual income by company size (Stefanov 2006)

	Veličina poduzeća po broju zaposlenika <i>Company size by number of employees</i>	Godišnji prihod po poduzeću (EUR/godišnje) <i>Annual income by company (EUR/year)</i>
Minimum - <i>Minimum</i>	3	50 000
Prosjek - <i>Average</i>	22	450 000
Maksimum - <i>Maximum</i>	150	11 000 000

tivnostima te su početkom 90-ih osnovana brojna mala poduzeća specijalizirana za određene vrste i/ili obujam radova (male/velike sječe, priprema tla + njega + obnova, trgovina drvnim proizvodima itd.). Prema službenim podacima, kao rezultat specijalizacije, obradu drva nudi 247 poduzeća. Prvotno je svaki od privatnih šumoposjednika bio zainteresiran za samostalno izvođenje šumskih radova. Međutim, zbog manjka novčanih sredstava za nabavu potrebne opreme veći dio vlasnika nije uspio u svojoj namjeri te su u tom prostoru svoje mjesto našla novoustrojena specijalizirana šumarska poduzeća.

Tablica 4 prikazuje vlasničku strukturu šuma i šumskoga zemljišta u Latviji kao novoj članici EU-a s trendom povećanja udjela privatnih šumoposjednika i privatnih izvoditelja te istočnijih zemalja u kojima je cjelokupni šumarski sektor pod državnom upravom.

Ulogu nadgledanja, kontrole i savjetodavne funkcije za privatni šumarski sektor obavljaju »Državne šume Latvije« (poduzeće koje gospodari državnim šumama). Procjenjuje se da je država u 2004. godini u 70 000 različitih slučajeva i situacija savjetima pomogla privatnim šumoposjednicima, od toga je čak oko 40 000 rješenja i savjeta vezano uz pitanja vlasništva (Blija 2006). Državno je poduzeće razvilo odličnu politiku podučavanja, savjetovanja, nadgledanja i kontrole u gospodarenju šumama te provođenju kaznenih mjera. Istodobno je osnovano više nezavisnih konzultantskih poduzeća koja pružaju pomoć u gospodarenju šumama.

Radi unapređenja šumarstva Latvija je uz pomoć EU-a sastavila plan u kojem su predviđene aktivnosti za poboljšanje postojećega stanja. Ključem uspješne realizacije zadanih ciljeva drži se suradnja među malim poduzetnicima. Time bi se ostvarile šanse za ekonomski menadžment i veći prihod u šumarstvu te za mogućnost šire specijalizacije šumarskih poduzeća. Općenito se smatra da razvoj šumarstva u Latviji ima uzlaznu putanju te se sadašnje stanje ukratko može opisati u sljedećim crtama:

- ⇒ razvija se mreža davatelja usluga – specijaliziranih poduzetnika koji se bave sječom, primarnom obradom i trgovinom drva

- ⇒ usluge ugovornih poduzeća mogu se koristiti i za državni i za privatni menadžment
- ⇒ prekid politike uskraćivanja prava vlasništva nad šumama i povratak imovine
- ⇒ promjena mišljenja o vrijednosti šuma i šumarstva.

4. Rasprava i zaključci – Discussion and conclusion

Šumarsko poduzetništvo ima značajnu ulogu pri upravljanju šumama i realizaciji godišnjega sječivoga etata u analiziranim državama srednje i istočne Europe. Razvoj šumarskoga poduzetništva izuzetno je značajan za povećanje učinkovitosti u obavljanju šumskih radova i gospodarenju šumama, stvaranje konkurentnih poduzeća, za specijalizaciju izvoditelja šumskih radova i smanjenje troškova pridobivanja drva. Izmjena iskustava različitih zemalja u šumarskom poduzetništvu od iznimnoga je značenja za unapređenje toga sve značajnijega aspekta šumskoga gospodarenja. U tom smislu održavanje međunarodnih savjetovanja i radionica usmjerenih na razmjenu ideja i rješenja među predstavnicima pojedinih zemalja u kojima se šumarsko poduzetništvo nalazi na različitim razinama razvoja od iznimne je važnosti.

Na temelju provedenih analiza i prikazanih rezultata mogu se izvesti ovi zaključci:

- ⇒ U posljednjih 25 godina šumarske uprave i poduzeća kojima je povjereno gospodarenje državnim šumama, ali i drugi šumoposjednici, sve se više oslanjaju na neovisne izvoditelje šumskih radova, što rezultira smanjenjem broja zaposlenih u državnom šumarskom sektoru. U nekim zemljama oni su postali osnova u pridobivanju drva.
- ⇒ Uslužni izvoditelji šumskih radova uglavnom su mala obiteljska poduzeća. U ekonomski manje razvijenim državama koje grade svoje tržište (Bugarska i Latvija) negativni čimbenici razvoja su nedovoljna tehnička opremljenost, niska razina stručnosti i nedostatak financijskih sredstava za razvoj. Uvjeti ra-

Tablica 4. Osnovni pokazatelji vlasništva nad šumama (izvor: Snimci privatnoga šumarstva u Europi)

Table 4 Basic indicators of forestry ownership (source: Snapshot of European Private Forestry)

Država - Country	Površina - Area	Broj stanovnika - Population	Pokrovnost šumama - Forest cover	Vlasništvo nad šumama Forest ownership
Latvija - Latvia	65 000 km²	2,3 mil.	2,943 mil. ha	50 % državne - 50% State 50 % privatne - 50% Private
Ukrajina - Ukraine	603 700 km ²	47,1 mil.	9,6 mil. ha	100 % državne - 100% State
Bjelorusija - Belarus	207 595 km ²	9,8 mil.	7,8 mil. ha	100 % državne - 100% State

da u takvim poduzećima općenito su loši, a karakterizira ih niska razina sigurnosti na radu, predugo radno vrijeme, niska primanja, neispunjavanje ugovorenih obveza te nedostatna briga o zdravlju zaposlenika.

- ⇒ U mnogim zemljama u razvoju (Bugarska i Latvija) ne postoji potpuno i jasno definirana zakonska regulativa koja se odnosi na poslovanje davatelja šumarskih usluga pa se tako stvaraju preduvjeti za brojne nepravilnosti u radu i za razvoj crnog tržišta.
- ⇒ Primjeri izvrsnoga privatnoga šumarskoga sektora su Finska i Njemačka čija su šumarska poduzeća dosegla određeni standard i kakvoću. Zbog globalizacije tržišta drvom pred njemačke poduzetnike stavljaju se zahtjevi za sve većim količinama drva i obavljanjem poslova velikoga obujma. Ključno je pitanje koje se pritom postavlja treba li povećati mala poduzeća za pružanje usluga i uložiti u sofisticiraniju opremu kako bi se ona mogla bolje nositi s izazovima tržišta ili zadržati mala poduzeća snažno povezana s lokalnim tržištem.
- ⇒ Pozitivni trend koji se javlja u navedenim državama ustrojavanje je šumarskih poduzetničkih udruga koje čine platformu za bolju poziciju izvoditelja pri pogađanju poslova nasuprot velikim šumarskim kompanijama i/ili šumoposjednicima te utjecaj na formiranje šumarske politike ne samo na državnoj nego i na europskoj razini.

5. Literatura – References

- Blija, T., 2006: Private forests and private forestry contractors in Latvia. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.
- Blombäck, P., P. Poschen, M. Lövgren, 2003: Employment Trends and Prospects in the European Forest Sector. A study prepared for the European Forest Sector Outlook Study (EFSOS), New York – Geneva.
- Brog, T., E. Kastenholz, 2006: Rural micro-enterprises in the maelstrom of globalization – Forestry contractors in Germany coping with new challenges. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.
- Brog, T., T. Westermayer, 2005: Kleinste Holzernte – und Rückebetriebe überwiegen. Forst & Technik, 17(3): 10–12.
- Kastenholz, E., 2000: Forestry contractors associations in Europe – an overview of their organization and services. Proceedings of 1st European Forest Entrepreneurs' Day, 16 September 2000, Celle, Germany: 14–33.
- Kittamaa, J., 2005: Metsäkoneenkuljettajaopiskelijoiden opintojen keskeyttäminen valmistumisen jälkeinen sijoittuminen. Moniste, 28, Opetushallitus, Helsinki.
- Kocel, J., K. Jodlowski, 2006: Forestry contractors in Poland in the light of questionnaire surveys. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.
- Košir, B., I. Winkler, M. Medved, 1996: Kriteriji za ocenjevanje kvalitete izvajalcev gozdnih del. Zbornik gozdarstva i lesarstva, 51(2): 7–26.
- Kubiak, J., 2006: Forestry contractors in Poland. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.
- Lahdensaari, L. (ur.), 2001.: European Small-Scale Forestry and its Challenges for the Developing of Wood Harvesting Technology. SMALLFORE Project (QLRT-1999-01493), TTS Institute's Publication 380, 2001, ISSN 0355-0710, ISBN 951-788-327-7.
- Mäkinen, P., 1997: Success Factors for Forest Machine Entrepreneurs. Journal of Forest Engineering, 8(2): 27–37.
- Martinić, I., T. Kremer, 1997: Šumarski poduzetnici u Njemačkoj – usporedba sa situacijom u Švedskoj. Mehanizacija šumarstva, 22(1): 65–66.
- Martinić, I., 1998: Stanje i razvoj izvođenja šumarskih radova u Hrvatskoj neovisnim poduzetnicima. Mehanizacija šumarstva, 23(1): 7–15.
- Penttinen, M., A. Rummukainen, K. Väätäinen, S. Tikakoski, 2008: New business models needed in restructuring wood harvesting business. IUFRO All-D3-Conference: Pathways to Environmentally Sound Technologies for Natural Resource Use, June 15–20, 2008, Sapporo, Japan.
- Puu-ja erityisalojen liitto 2002: Metsäkonealon työoloja ja palkkausta koskolla jäsenkyselyn vastaukset, Helsinki.
- Rummukainen, A., S. Tikakoski, 2006: Forest machine enterprises in Finland. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.
- Stefanov, A., 2006: Forestry contractors in Bulgaria. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.
- Svakidan, M., 2009: Prikaz stanja poduzetništva u šumarstvu srednje i istočne Europe. Diplomski rad, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 1–31.
- Šporčić, M., 2003: Uspostava modela potvrđivanja izvoditelja šumskih radova. Magistarski rad, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 1–100 + VII.
- Šporčić, M., I. Martinić, 2004: Uslužni izvoditelji šumskih radova u Hrvatskoj. Šumarski list, 128(11–12): 633–648.
- Šporčić, M., 2005: Uvid u neke aspekte poduzetništva u šumarstvu Europe. Šumarski list, 129(5–6): 287–298.
- Tikakoski, S., 2005: Metsäkoneen kuljettajien vaihtuuus ja saatavuus. Savcor Indufo, Helsinki.

Ziemblicki, R., 2006: Forest management of the Regional Directorate of State Forests in Olsztyn with special consideration of the situation in the private sector of services. Proceedings – Private forestry contractors in Central and Eastern, Forest Research Institute, Warsaw, Poland.

Westermayer, T., 2006: Out-sourcing of Working Germany's Forestry. (Rural social structure and identity in transformation), Arbeitswissenschaftlicher Forschungsbericht Nr. 3, Institut für Forstbenutzung und Forstliche Arbeitswissenschaft Albert-Ludwigs-Universität Freiburg im Breisgau.

Wiesik, J., 2006: Polish experience with licencing private forestry enterprises. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries. Forest Research Institute, Warsaw, Poland.

The European forestry sector outlook study (UNECE/FAO, 2005).

Forest Research Institute – Results of updating the state of forest area and timber resources in the State of 1.01.2004. BULiGL, Warszawa 2005.

Finnish Statistical Yearbook of Forestry, 2007. Finnish Forest Research Institute, Helsinki, 436 str.

Cuntry Card Finland.pdf – (www.upm-kymmene.com/tracingimports)

Forest owners' cooperatives in Germany – (www.balticforest.net/files/wp4_overview_germany.pdf)

Snapshot of European Private Forestry – (http://research.yale.edu/gisf/tfd/Snapshot_of_European_Private_Forestry.pdf)

www.efi.int

www.proforest.net

Abstract

Overview of Entrepreneurship in Forestry of Central and Eastern Europe

This paper shows recent developments in the area of entrepreneurship in European forestry. An overview of experiences and status of forestry entrepreneurship within countries of Central and Eastern Europe covers their characteristics, as well as the characteristics of their associations, including their features such as outlines of their work, training and traineeship programs, state of safety and health protection, facilities and limitations in providing forestry services, etc. Insight in the specified aspects of entrepreneurship is a valuable contribution to state knowledge in performing forestry work in Europe. Remote models and experiences in their application are a significant factor in improving private forestry work performance, as well as a valuable base for the improvement of entrepreneurship in Croatian forestry. As an example of developed entrepreneurship we have elaborated private forestry sector and forestry companies in Germany and Finland. Examples of poor conditions of forestry entrepreneurship were presented through an overview of the situation in countries with less developed forestry – Poland, Bulgaria and Latvia.

Keywords: forestry, forestry operations, forestry contractors, entrepreneurship, Europe

---

Adresa autorâ – Authors' addresses:

Doc. dr. sc. Mario Šporčić

e-pošta: sporvic@sumfak.hr

Prof. dr. sc. Ivan Martinić

e-pošta: martinic@sumfak.hr

Matija Landekić, dipl. inž. šum.

e-pošta: mlandekic@sumfak.hr

Marko Lovrić, dipl. inž. šum.

e-pošta: mlovric@sumfak.hr

Zavod za šumarske tehnike i tehnologije

Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Svetošimunska 25

HR – 10 000 Zagreb

Morana Svakidan, dipl. inž. šum.

e-pošta: morana.svakidan@hds.hr

Lavoslava Ružičke 12

HR – 43 500 Daruvar

Primljeno (Received): 3. 7. 2009.

Prihvaćeno (Accepted): 20. 10. 2009.